

КРИЗАТА В УКРАЙНА – НОВИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, НОВ ДИСКУРС НА СИГУРНОСТ

Михаел Димитров

докторант към Департамент “Национална и международна сигурност“, Нов
български университет

1. Увод

В настоящия текст ще се представи влиянието на кризата в Украйна върху националната сигурност на Република България, като ще се отчете по какъв начин то променя спектъра от предизвикателства пред които е изправена страната, както и последващото изменение на цялостния дискурс на сигурност, въз основа на който се изготвят политиките в тази област. Целта на предприетото усилие е насочена към ясното определяне на новите предизвикателства, които произлизат в резултат от украинската криза, както и изготвянето на предложения за нейното разрешаване.

Методът който ще бъде използван при осъществяването на изследването, е свързан с прилагането на концепцията за секюритизацията и десекюритизацията. Проблемът върху който ще се фокусира предприетото усилие произлиза от необходимостта да се представят измененията по отношение на възприемането от аудиторията на вече предприети секюритизиращи ходове, както и последствията които се генерират в резултат от това спрямо поддържането на сигурността в регионален и глобален контекст.

Основната теза която се защитава в настоящия текст е, че събитията в Украйна започнали през месец ноември 2013 г. и продължаващи до днес не са източник на нови секюритизиращи ходове, но представляват

действия които увеличават интензитета на вече съществуващи такива, като по този начин изменят дискурса на сигурността.

2. Предпоставки и особености на кризата в Украйна

С оглед постигането на желаното равнище на точност при установяването на измененията спрямо дискурса на сигурност и по-точно разкриването на начина по който те влияят на националната сигурност на Република България, е необходимо да се обърне известно внимание на условията, които водят до натрупването на конфликтен потенциал. Разделителни линии притежаващи различен характер преминават през територията на Украйна, като задават често антагонистични общности, които възприемат своите интереси като несъвместими с тези на останалата част от обществото. Причините за тяхното установяване в най-голяма степен са исторически обусловени, макар и да възприемат понастоящем образа на политически, социокултурни или икономически противопоставяния.

Специфично в случая е, че всяка една от тези граници обособяващи едни или други асоциации и дисоциации, най-вече придобива значимост при разглеждането на отношенията, установяващи се между Украйна и Руската Федерация. Тези две държави свързват своя произход с появата в края на IX век на Киевска Рус, като голяма част от последвалите през Средновековието исторически събития се оказват определящи за тяхната идентичност. Това от своя страна води до известна противоречивост при конструирането на историческите разкази, явяващи се основа за формирането на националните идеи на тези два политически субекта.

Като пример може да се посочи, че през 988 година под натиска на василевсите в Константинопол, Великият киевски княз Владимир Първи (980-1015 г.) приема християнството и така решава въпроса за покръстването на Русия и принадлежността ѝ към православната църква

(Лакост 2005: 510). Безспорно това води до известна близост от гледна точка на религиозните характеристики, но тя е само привидна, тъй като борбата за установяване на ясно изразена национална идентичност дава като резултат обособяването на Украинската църква като свободна от първенстващото ръководство на Московския патриарх и нейното обявяване за автокефална (Лакост 2005: 626), което от своя страна представлява една от основните разделителни линии в рамките на украинското общество.

Освен това значителна роля изиграва и историческото противопоставяне на Русия срещу Полско-литовската държава през периода XVI–XVIII век и последващото съперничество с Австро-Унгарската империя, продължило до края на съществуването на последната. Тези конфликти които в най-голяма степен засягат територията на днешна Украйна, оказват формиращо влияние върху идентичността на населението попадащо в нейните рамки. По този начин се установяват етнически и религиозни различия, които взаимно се подсилват и генерират ясно изразено напрежение по линията изток-запад в тази държава. Украинската национална идея продължава своето развитие през XX век, като възприетия в СССР модел на национализъм тип “матрьошка“ предоставя необходимите условия за това. Той се изразява чрез изграждането на няколко отделни равнища на идентичност в рамките на Съветския съюз – това на съюзните републики, на 20 автономни републики в рамките на ССР, 8 автономни области и накрая 10 автономни окръга (Buzan, Waever 2003: 402). Така макар и не без противоречиви етапи продължава изграждането на украински и руски исторически разкази, които взаимно се изключват.

Безспорно културата за да произвежда желания обединяващ ефект, трябва да убеждава членовете на даденото общество в тяхната

автентичност и донякъде превъзходство спрямо останалите (Strauss 1979: 20), като именно в това се съдържа и основната отличителна характеристика на разделителните линии, преминаващи през територията на Украйна. Те произлизат от разликите във формирането на националната идентичност на населението, но се пренасят впоследствие и върху политическите и икономически фактори. Електоралната география на украинската държава потвърждава това твърдение. Решението на Кабинетът на министрите на Украйна на 21 ноември 2013 г. да преустанови подготовката за подписване на “Споразумение за асоцииране ЕС–Украйна” бележи началото на настоящата криза, но причините за това събитие както и всички последващи действия, са свързани по-скоро с вече описаното по-горе състояние, което задава фона на който се реализират конкретните политически ходове на засегнатите страни.

3. Пряко влияние на кризата в Украйна върху националната сигурност на Република България

С оглед постигането на желаното равнище на точност при открояването на новите предизвикателства породени в резултат от кризата в Украйна, нейното влияние върху националната сигурност на Република България ще бъде разделено на пряко и опосредствано. При първото ще се обърне внимание на предизвикателствата, които произлизат от представяния конфликт и засягат конкретно националните интереси на българската държава, докато при второто ще се отчете по какъв начин се изменя състоянието на глобалното конкурентно пространство и доколко тези промени отново дават като резултат предизвикателства, засягащи сигурността на страната. Това налага да се опишат секюритизиращите и десекюритизиращи ходове, които определят референтните обекти изграждащи дискурса на сигурността. Нека представим накратко

същността на понятията, които в своята цялост описват съдържанието на концепцията, която ще бъде използвана тук.

Референтните обекти представляват неща, които се разглеждат като екзистенциално заплашени и притежаващи легитимна претенция за своето оцеляване, като те се въвеждат в дискурса на сигурността от секюритизиращите участници (Buzan, Waever, de Wilde 1998: 36). От особено значение са и функционалните дейци, които не могат да предприемат секюритизиращи ходове, но разполагат с възможността да влияят върху факторите засягащи дадена област на обществения живот (Buzan, Waever, de Wilde 1998: 36). Следователно именно чрез отчитането на посочените действия и извършващите ги участници, може да се определи с желаното равнище на точност влиянието на кризата в Украйна върху националната сигурност на Република България.

Тези разяснения позволяват да се пристъпи към представяне на преките въздействия и предизвикателствата които те пораждат. Първо тук трябва да се отчете близостта на териториите засегнати от конфликта до границите на Република България. Безспорно кризата в Украйна оказва пряко влияние спрямо всички държави прилежащи към акваторията на Черно море. Дестабилизиращия потенциал в това отношение може да засегне политическите и икономически фактори на страните от Черноморския регион, което от своя страна би се отразило негативно на цялостното им състояние.

Друго влияние което представлява предизвикателство за българската национална сигурност, е засилващото се секюритизиране на енергийната сфера. Във все по-голяма степен основните детерминанти засягащи този аспект се явяват не пазарните закономерности, а външнополитическите отношения и фундаменталните изисквания на националната сигурност на всяка страна (Георгиев 2011: 255). Именно възможността енергийните

ресурси да се използват в качеството си на политическо оръжие, демонстрира значимостта на представяното предизвикателство. Газовите кризи между Русия и Украйна от 2006 и 2008–2009 г. потвърждават това твърдение. Настоящото състояние на отношенията между тези две държави застрашава енергийната сигурност на Република България, имайки предвид че към момента страната внася природен газ единствено от Руската Федерация по трасе, което преминава през територията на Украйна.

При отчитането на влиянието на представяната криза спрямо българската национална сигурност, трябва да се обърне внимание и на негативния ефект който тя може да има спрямо икономиката на страната. Износът на България към Руската Федерация и Украйна се равнява на съответно 1140 млн. лв. и 837 млн. лв. през 2013 г., като съставлява 4.5% от общия износ на страната (www.nsi.bg). Вносът от тези две държави също демонстрира тяхната значимост за българската икономика, като той представлява 20.7% съотнесен към общите стойности за този показател през 2013 г. (www.nsi.bg). Дестабилизиращия ефект на украинската криза може да окаже негативно влияние върху преките чуждестранни инвестиции в Република България.

Предизвикателство което също трябва да бъде отчетено в настоящата точка е това свързано с използването от българските въоръжени сили на въоръжение и техника, за чиято поддръжка са необходими технически компоненти осигурявани от Руската Федерация (www.bbc.com). Напрежението породено в резултат от кризата в Украйна може да създаде условия, при които посочената уязвимост да бъде експлоатирана. В това отношение водещ проблем е този засягащ зависимостта на българските ВВС от Русия (Национална програма „България в НАТО и в Европейската отбрана 2020“ 2014: т. 35).

4. Опосредствано влияние на кризата в Украйна върху националната сигурност на Република България

В тази част на текста първо следва да обърнем внимание на нарушаването на Меморандума за Обещание за Сигурност подписан на 5 декември 1994 г., с оглед присъединяването на Украйна към Договора за неразпространение на ядрените оръжия. Неговото неспазване представлява политически ход очертаващ ново състояние на средата на сигурност, характеризиращо се с увеличаване на конфликтния потенциал, както вътре в украинското общество, така и между Руската Федерация и държавите членуващи в ЕС и НАТО. Това от своя страна поражда две нови предизвикателства по отношение на Република България.

Първото от тях е свързано със самата промяна на политическите граници на украинската държава, вследствие на проведения на 16.03.2014 г. референдум относно статута на Кримския полуостров. Отчитайки често несъвпадащите политически и социокултурни разделителни линии в Европа, следва да определим това събитие като съдържащо известен дестабилизиращ потенциал. Евентуалното секюритизиране на етническия фактор би усложнило условията, в които европейските държави реализират своята политика на сигурност.

Второто предизвикателство породено от представеното по-горе събитие, засяга влошаването на отношенията на Руската Федерация с държавите-членки на ЕС и НАТО. В резултат се създават нови условия в глобалното конкурентно пространство, които могат да повлияят негативно върху българската национална сигурност. Последствията от тези действия се отразяват на стабилността на Азиатско-тихоокеанския регион, Централна Азия и Близкия изток. По този начин се появяват предпоставки за повишаването на рискове за сигурността на страната, които не са

непосредствено свързани с кризата в Украйна. Това в съчетание с вече представените в предишната точка преки въздействия върху националната сигурност на Република България, демонстрира значимостта на разрешаването на конфликта и недопускането на ескалация на напрежението между засегнатите страни.

Друго предизвикателство което трябва да бъде отчетено е това, произлизащо от влиянието което оказва украинската криза спрямо сътрудничеството между Руската Федерация и Китайската народна република. Договорите които тези две страни подписват по отношение на доставките на енергийни ресурси притежават значимост, която не се ограничава единствено до икономическия аспект. Също така не трябва да се подценява възможността Шанхайската организация за сътрудничество постепенно да придобие по-важна роля и да се превърне в институционалната основа, върху която да се развиват руско-китайските отношения, при това по начин възприемащ ЕС и НАТО в качеството им на противостоящи сили. Последствията от подобно развитие притежават потенциала да изменят значително състоянието на глобалното конкурентно пространство, което неизбежно би се отразило и върху българската национална сигурност.

5. Изводи и предложения за разрешаване на кризата в Украйна

От направените разсъждения и описаните дотук предизвикателства става ясно, че конвенционалните конфликти възвръщат своята значимост. Те се превръщат от референтен обект попадащ в периферията на спектъра от предизвикателства, заплахи и рискове след края на Студената война, в такъв който понастоящем придобива нова роля за състоянието на средата на сигурност. Използването на додържавни въоръжени формирования в интерес на държавни участници затруднява действията на международната

общност, като същевременно допринася за значително дестабилизиране на регионите, в чиито рамки се реализират подобни операции.

В резултат от посочените в предишните две точки въздействия, като основен приоритет за Република България може да се определи намирането на подход за справяне със създалата се ситуация, при който да се реализират както общите интереси на ЕС и НАТО, така и нейните собствени, които включват развитие на отношенията с Руската Федерация в политически и икономически аспект. Следователно възможно най-бързото преодоляване на същинския етап на кризата в Украйна, е ключово за българската национална сигурност. Друг важен извод произлизащ от направеното досега в настоящия текст е, че представяния конфликт оказва структуроопределящо влияние върху глобалното конкурентно пространство, което налага той да бъде разглеждан в по-широк контекст.

Разрешаването на украинската криза от своя страна налага отчитането на три равнища на интерес на четири участника – НАТО, ЕС, Русия и Украйна. Всеки един от тях вижда по различен начин равновесието, което може да определи като сигурност. Това изисква отразяване на геополитическата и икономическа значимост, която Украйна притежава по отношение на засегнатите страни, като по този начин ще се очертаят границите на допустимост които те възприемат. Към посоченото трябва да се включат и социокултурните особености на украинското население, тъй като без създаването на някакъв споделен образ за “ние“, е невъзможно трайното преодоляване на конфликта. Именно в пресечната зона на тези различаващи се равновесни положения, трябва да се търси решение приемливо за държавите чиито интереси генерират силови полета в рамките на територията на Украйна.

6. Заключение

Отчитайки направеното дотук по отношение на адекватното представяне на предизвикателствата за българската национална сигурност произлизащи от украинската криза, следва да се отбележи че нейното влияние безспорно формира нов дискурс на сигурност, който при това оказва въздействие върху глобалното конкурентно пространство в неговата цялост. Въпреки това описаните изменения не включват секюритизиране на нови референтни обекти, а единствено промяна в приоритизирането на последните. Това потвърждава основната теза въведена в началото на настоящия текст. В резултат се създава комплексна картина на представяния конфликт, демонстрираща пътищата по които може да се гарантира желаното от всички засегнати страни ниво на стабилност.

7. Използвани източници

1. Георгиев, Х., Политика на сигурност на Република България в началото на XXI век, С., НБУ, 2011 г.
2. Лакост, И., Геополитически речник на света, С., КК “Труд”, 2005 г.
3. Национална програма „България в НАТО и в Европейската отбрана 2020“, одобрена с Решение на МС №690 от 3 октомври 2014 г.
4. Buzan, B., O. Waever, Regions and Powers – The Structure of International Security, N.Y., Cambridge University Press, 2003 г.
5. Buzan, B., O. Waever, J. de Wilde, Security: A New Framework for Analysis, London, Lynne Rienner Publishers, 1998 г.
6. Strauss, C., Myth and Meaning, N.Y., Schocken Books, 1979 г.
7. www.nsi.bg – Статия “Износ, внос и търговско салдо на България по групи страни и основни страни партньори през 2012 и 2013 г.“, посетена на 30.10.2014 г.

8. www.bbc.com – Статия “Bulgaria's military warned of Soviet-era 'catastrophe'“, посетена на 30.10.2014 г.